

Waltarin miehet ja naiset sotienvälisessä Suomessa

Juha Järvelä: Kaksi maailmaa? Sukupuoli Mika Waltarin kirjailijakuvassa, teksteissä ja niiden vastaanotossa 1925–1939. Suomen historian väitös. Jyväskylän Studies in Humanities 206, Jyväskylän yliopisto 2013. 267 s.

Mika Waltari on rakastetuimpia ja kansainvälisesti laajimmille levinneitä kirjailijoitamme. Suhteessa suosioonsa hän on kuitenkin vähän akateemisesti tutkittu kirjailija. Tuotannon laaja-alaisuus, kepeät lajityypit ja kirjailijaan kohdistunut biografinen tutkimus ovat vähentäneet tieteellisen tutkimuksen kiinnostusta tarttua häneen. Keskeinen Waltari-tutkija Ritva Haavikko epäili 1980-luvun alussa, että vähäinen tutkimuksellinen kiinnostus saattoi johtua myös Waltariin liitetystä oikeistolaisuudesta, mutta ehkä vielä enemmän tämän sopimattomuudesta suomalaisen kirjallisuuden realistiseen perinteeseen, jossa kiinnekohta on ollut ennen muuta suomalaisen maaseudun ja työväestön realismissa kuvauksessa. Tähän suomalaisen ihmisen ja yhteiskunnan todellisuuspohjaisuutta penäävään kuvaukseen on ollut vaikea sijoittaa kertomuksia egyptiläisistä, roomalaisista, kreikkalaisista, etruskeista tai juutalaisista – näin suuri osa Waltarin tuotannosta voidaan nähdä suomalaisen kirjallisuuden ”suuren tradition vastaisena”.¹ Tuotannollaan hän on asettunut kiinnostavasti samantapaiseen marginaaliin kuin esimer-

kiksi vähän vanhempaa sukupolvea edustava Aino Kallas virolaiseen historiaan pohjautuvassa tuotannossaan.

Ritva Haavikon julkaistua 1980-luvun taitteessa *Kirjailijan muistelmia* -teoksen lähti liikkeelle ensimmäinen Waltariin kohdistunut tutkimuksellinen aalto. Juha Järvelän väitöstä ennen Waltarin tuotannon uuden naisen kuvasta on väitellyt Taru Tapioharju (2010), muutoin Waltarista on kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta kirjoittanut Markku Envall (*Suuri illusionisti* 1995) sekä biografisemmin Panu Rajala (*Unio Mystica* 2008). Waltari on toki näkynyt tutkimuksessa osana sukupolveaan esimerkiksi Vesa Maurialan 1920-luvun tulenkantajien individualismia ja suhdetta moderniin käsittelevässä tutkimuksessa tai Kari Mäkisen tulenkantajien ja uskonnon välistä suhdetta tarkastelleessa väitöksessä.

Juha Järvelän väitöstutkimusta *Kaksi maailmaa? Sukupuoli Mika Waltarin kirjailijakuvassa, teksteissä ja niiden vastaanotossa 1925–1939* voi pitää uutena askeleena Waltarin tuotantoon kohdistuvan tutkimuksen kentällä. Järvelä väiteli Jyväskylän yliopiston Suomen historiassa kesäkuussa, mutta julkaisi väitöksensä kirjana *Mika Waltari ja sukupuolten maailmat* jo maaliskuussa Avain-kustantamolta. Julkaistu kirja on johdannoltaan hieman kevennetty ja popularisoitu, mutta muutoin sisältö, jäsentely ja jopa otsikointi ovat yhteneväiset väitöskirjan kanssa.

Väitöstutkimuksen avainnäkökulma on sukupuoli. Järvelä kysyy, millä tavoilla Waltari kuvasi miehiä ja naisia ja näiden maailmojen eroa, yhtymistä ja erkaantumista. Tutkimuksen pääotsikko *Kaksi maailmaa?* viittaa kaksinapaiseen, Järvelän sanoin ”monoliittiseen” mies- ja naiskuvaan, joka Waltarin tuotannosta on usein hahmotettu. Kysymysmerkillä Järvelä haluaa kuitenkin kyseenalaistaa tätä kak-

sinapaisuutta lähtemällä jäljittämään näiden maailmojen rakentumista varhaisen tuotannon pohjalta. Tutkimuksessa kuljetaan pitkä matka uskonnollisia ja kauhoveljele kirjoittavasta koulupojasta, 19-vuotiaana kirjoitetun *Suuren Illusionin* menestykseen, vuoden 1937 synkkään kolmiadraamaan *Vieras mies tuli taloon* ja juuri ennen sotavuosia ilmestyneeseen ensimmäiseen salapoliisiromaaniin *Kuka murhasi rouva Skrofin?*

Järvelän lähtökohdat ovat historioitsijan, mutta hän liikkuu monitieteisellä kentällä, kirjallisuuden ja historiantutkimuksen välimaastossa. Järvelä on kiinnostunut kirjallisuuden ja kirjailijan tehtävästä ja asemasta kulttuurissa ja tietyssä historiallisessa tilanteessa. Tässä hän asettuu osaksi tutkimusta, jota on 2000-luvulla tehty etenkin kulttuurihistoriassa ja kontekstivassa kirjallisuudentutkimuksessa. Vielä läheisemmäksi Järvelän työn suhteen näihin tekee hänen sukupuolinäkökulmansa ja kiinnittymisen sotien välisen Suomen kulttuurihistoriaan, vaikka hän liikkuukin vähäisemmässä määrin sukupuolentutkimuksen teoreettisissa kysymyksissä. Tutkimus Waltarista keskustelee sen sukupuolta ja modernia koskevan tutkimuksen kanssa, jota on tehty pitkään suomalaisen historian- ja kirjallisuudentutkimuksen parissa. Erityistä Järvelän tutkimuksessa on, että aiemmin tällaisia kysymyksenasetteluja on kohdistettu enemmän nais- kuin mieskirjailijoihin – poikkeuksena ja tutkimuksellisenä avaajana Ritva Hapulin väitöskirja Olavi Paavolaisesta lähes kahdenkymmenen vuoden takaa.

Järvelä käy tutkimuksessaan kuitenkin harmittavan vähän tieteellistä dialogia niin aiemman Waltari-tutkimuksen kuin sukupuolihistoriaan, kirjailijaa, kirjoittamista ja modernia koskevan tutkimuskirjallisuuden kanssa, vaikka onkin selvästi niihin perehtynyt. Tämä aiheuttaa myös tutkijan

1. Haavikko 1984, 7–8.

oman reflektion ja siten tutkimuksellisen läpinäkyvyyden vähäisyyden. Paikoin lukijan on tietoisesti haettava Järvelän omaa positiota ja tulkintaa alkuperäisaineiston kuvailun ja analyysin keskellä.

Järvelän tarkastelee yhtäältä Waltarin kirjailijakuvaa, ennen muuta tuotannon vastaanottoa, ja toisaalta tulkitsee Waltarin tekstejä sukupuolten niissä saamiensa ilmausten pohjalta. Tutkimuksen lähtökohdat ovat kunnianhimoiset, sillä aineistona on Waltarin koko tuotanto noin viidentoista vuoden ajalta. Mukana ovat niin näytelmät, novellit, romaanit, pakinat, kirja-arviot kuin matkakirjoituksetkin. Vastaanottoaineisto taas kattaa kaikki löydetty arviot Waltarin teoksista 1920–1930-luvulta. Järvelä on laatinut myös kattavat luettelot niin Waltarin teksteistä kuin hänen teostensa arviostakin, mitä on pidettävä kunnioitettavana saavutuksena.

Vaikka Järvelän tavoite on irrottaa aiempaa tutkimusta leimanneesta Waltarin teosten elämäkerällisestä luennasta ja biografisesta otteesta, työssä on vahva kirjailijuteen liittyvä juonne, sillä lähtökohtana on selvittää myös sitä sukupuolittamista, mitä Waltarin julkisessa kirjailijakuvassa tapahtui. Esimerkiksi varhaisteosten arvioissa Waltari saa monia määreitä suhteessa sukupuoleen: yhtäältä todetaan kauhistellen, kuinka nainen ei voisi koskaan kirjoittaa tällä tavalla ja toisaalta luonnehditaan Waltaria ”nuorena ruusuposkisena poikaseena” tai feminiinisen herkkänä kirjailijana. Vastaanotto avaa sukupuolittuneen kirjallisuusinstituution maailman.

Johdannon lisäksi työssä on kolme päälukua, jotka kulkevat kronologisesti pää- ja alalukujen tasolla. Jokaisen pääluvun ensimmäinen alaluku käsittelee Waltarin kirjailijakuvaa kronologisesti. Sitä seuraa kaksi tai kolme alalukua, joissa tarkastellaan aikakausittain teoksia mies- ja naiskuvan kannal-

ta. Työn vahva kronologisuus aiheuttaa siihen mekaanisuutta, mikä toki johtuu ymmärrettävästi aineiston valtavuudesta. Rakennestaää ajoittain syvällisemmän analyysin ja tuottaa tulkintoja, jotka kytkeytyvät tiukasti kronologiaan. Näin monet oivaltavat tulkinnat esimerkiksi homoseksuaalisuudesta, sukupolven merkityksestä Waltarin tuotannossa, tai työn ja työteläisyyden merkityksestä sukupuolittuneessa kirjailijakuvassa jäävät häivytyviksi. Irtautuminen kronologiasta, tutkimuksen vahvempi tematisointi ja ehkä myös aineiston rajaaminen olisivat nostaneet Järvelän omat tulkinnat ja tutkimusprosessin esiin.

Waltarin kirjailijakuvan vahva läsnäolo tutkimustehtävässä tuottaa tutkimukseen myös sitä biografisuutta, mistä Järvelä samanaikaisesti pyrkii pois. Lopputuloksena on ajoittainen tasapainoilu näiden kahden tulkintatavan välillä esimerkiksi kun Järvelä toteaa, kuinka ”useiden varhaisteosten hahmojen voi osin ajatella pohjautuvan kirjailijaan itseensä”, ja samaan hengenvetoon painottaa, kuinka aikalaislukijat eivät tällaisia viittauksia tehneet, vaikka lukivatkin esimerkiksi *Suurta Illusionia* (1928) avainromaanina.

Järvelä olisi voinut ottaa rohkeammin kantaa uuteen tekijyyttä huomioon ottavaan kirjallisuuden tutkimukseen. Tekijä ja hänen elämänsä ovat joka tapauksessa työssä perustellusti läsnä, joten pois sulkemisen sijaan lähtökohdat olisivat voineet olla avarimmat. Vaihtoehtona olisi voinut olla sen pohtiminen, mitä kirjailijan ja teosten yhdistäminen esimerkiksi aikalaisvastaanotossa ja myöhemmissä tutkimuksissa sekä kirjailijan kuvassakin on palvellut, miten yhteydet ovat rakentuneet ja miten näitä yhteyksiä on rakennettu sukupuolen näkökulmasta.

Hyvin laajaan aineistoon perehtyminen on tuottanut kattavan ja ehyen, joskin hiukan persoonatto-

man työn, jossa nousevat esille niin Waltariin kohdistunut julkinen keskustelu kuin hänen omat teoksensa ja varhaisen kirjailijuiden rakentamisen omalaatuinen polku. Näinä vuosikymmeninä Waltarista kehittyi kirjailijana ammattimainen, kirjoittamisellaan itsensä elättävä, julkisuudessa keskeinen kirjallinen hahmo ja laajalla kirjallisuudella toimiva konservatiivisen kulttuurisivistyneistön osa, joka sai kokea myös poliittisia sivalluksia etenkin vasemmiston taholta. Järvelä osallistuu työllään moniin ajankohtaisiin keskusteluihin kirjallisuuden ja kirjoittamisen historiasta, sukupuolten järjestyksiin kohdistuneesta muutoksesta sotienvälisellä aikakaudella ja tuottaa perusteellista akateemista tutkimusta Waltarista, mikä varmasti herättää uutta kiinnostusta kirjailijaan kohtaan.

– MAARIT LESKELÄ-KÄRKI